

SZÁLLÁSI ÁRPÁD: DIÓSSZILÁGYI SÁMUEL (1882–1963), AZ ÍRÓK ORVOSA ÉS AZ ORVOSOK ÍRÓJA

**Digitalizálták a Magyar Tudománytörténeti Intézet munkatársai,
Gazda István vezetésével.**

Századunk hazai kultúrájában különleges szerep jutott a Szeged–Makó–Hódmezővásárhely parasztváros-háromszögnek, elég utalnunk a Szegeden megtelepedett országos jelentőségű írókra (Tömörkény, Móra, Juhász Gyula), az innét induló nagyszerű fiatalokra (Radnóti, Erdei Ferenc, Hont Ferenc), a hagymatermesztő város pezsgő szellemi életére (Espersit János, Gerő Géza, Diósszilágyi Sámuel) és a rangos vásárhelyi festőkre (Tornyai János, Endre Béla), a teljes névsor igénye nélkül.

Megtalálható itt egy derék makói főorvos, akit sok évtizedes barátság fűzött Móra Ferenchez, gyógyulás céljából vendégeskedett nála az epebántalmakkal bajlódó csodás tollú író, társaságában a méla magányba merülő Juhász Gyula is jól érezte magát, a makói kórházban hamar megismerte és megkedvelte a korai halállal kacérkodó kamasz költősenit, maga is literátus ember volt; Diósszilágyi Sámuel, az 'Orvosi intelmek' bölcs humorú szerzője.

Nagyapja még béres volt a módos telkesjobbágy Diós családnál, de a törekvő legény már a gazda lányát vette feleségül, legidősebbik fiuk pedig a szülők nevét „házasította” össze, így lett a Szilágyi és a Diós család leszármazottjaiból Diósszilágyi família. A legidősebb fiú, a bibliai nevű Sámuel 1882. március 27-én született. Elemi iskoláját a Móra írásaiból jól ismert „szögedvidéki” tanyavilágban végezte, törekvő apja az eszes fiút már a makói gimnáziumba íratta, ahol 1901-ben érettségizett. Az erősen humán érdeklődésű fiatalember természetesen az orvosi karra iratkozott, hiszen ő a „humán tárgyak” legfontosabbikával, az emberrel, pontosabban a szenvedő emberrel akart foglalkozni. Medikusként főképp a farmakológia vonzotta.

Az 1906. évi keltezésű orvosi oklevél kézhezvétele után átmenetileg elfogta a kutatás láza, Bókay Árpád gyógyszereseti intézetében főleg a higanynak a nitrogén kiválasztására történő hatásával foglalkozott. Érthető, hiszen Ehrlich előtt a vénuszi nyavalya egyik fő ellenszere a „folyékony ezüst” volt, akár bedörzsölés, akár injekció formájában. Liégeois mutatta ki kísérleti állatokban, hogy a szublimát befecskendezése testsúlynövekedést idéz elő, amely tonizáló hatásra enged következtetni. Schröder feltevése szerint a higany nyulaknál a fehérjeforgalmat csökkenti, gátolja a fehérjék lebomlását, így csökken a nitrogén kiválasztása. A fiatal kutató, Diósszilágyi kísérleteit a kevésbé érzékeny veséjű kutyákon végezte, a szublimátot injekciókban adta, mivel szájon keresztül az étvágyat erősen csökkentette. A 24 óra alatt kiürített nitrogént a vizeletben és a bélrendszerben Kjeldahl módszerével mérte, s kimutatta, hogy N-retentio higany intravénás adása után fokozódik, amely a csökkent oxidációval magyarázható, a szövetek „a vérbe fecskendezett higanyt gyorsan absorbeálják és hosszabb ideig makacsul visszatartják”, ami figyelembe veendő a luesz gyógyításánál. Ígéretes tanulmányát az újra megindított 'Orvosi Archivum' 1908. évfolyama hozta, ám

tudósíjeltünk a Szt. László, valamint a katonai kórházakban tett kitérő után már hazatelepült Makóra.

1913-ig magánygyakorlatot folytatott (közben megnősült), a 'Gyógyászat' 1910-es évfolyamának 19. számából azonban kiderül, hogy praktizőrünket mennyire nem a pénz érdekli. 'A diphtéria a vidéki gyakorlatban' című cikke ismerteti „azt a sok összevisszaságot, irracionális kapkodást és szinte vétkes indolentiát, amit a vidéki praxis a diphtéria kezelése körül felszínre dob”. Megdöbbenő (állapítja meg), hogy Behring felfedezése és Bókay János jr. sikerei után hazánkban a vidéki orvosok nagy része még ma sincs tisztában a szérumkezelés jelentőségével. Nem tudják, hogy az antitoxikus szérum nem a bacilusokat pusztítja el, hanem a toxint közömbösíti. Félnék az anaphylaxiától, holott azt nem az antitoxin, hanem a lószérum váltja ki, ezért fontos, hogy „minél kisebb mennyiségű serumban minél magasabb antitoxin-tartalmat juttassunk a szervezetbe”. Legalább ennyire lehangoló a nép tudatlansága és a szegénység, mert a gyógyszerárban nincs „vásárlási hitel”, létezik ugyan rendelet kivételes esetben ingyen szérumra, de mire az megérkezik, a beteg rendszerint meghal.

A teendő a hiányosságokból adódik, a szünidei orvosi kurzusokon a korszerű továbbképzés és a mindig kéznél levő ellenanyag, „hiszen a közegészség javulása éppen úgy állami érdek, mint a jó közigazgatás, és igazságszolgáltatás”. Felelősségteljes cikke nemcsak Makóra és vidékére volt érvényes. A 'Budapesti Orvosi Újság' 1910. évfolyamának 34. számában a lábszárfekély-gyógykezelés újabb módjáról írt szintén feltűnést keltő tanulmányt. Érvényesnek tartja Kaposi definícióját az ulcus crurisra; „olyan felületes anyaghiány, amely váladékot termel és nem gyógyul meg, mert a szomszédos elhatároló szövet molecularisan szétesik”. Ezért hajlamos a felülfertőzésre.

Ebben az időben a leghasználatosabb volt az Unna-féle cink–enyvkötés, valamint az argentum nitricum-os Mikulicz-kenőcs, de egyik sem tette feleslegessé (még ma sem) a hatásosabb eljárások keresését. Ekkor jött divatba W. Pust német orvos gipszkezelése, amely a gipsz erősen nedvelvonó tulajdonsága folytán kiszárítja és elpusztítja a kórokozókat, a bűzös fekélyeknél pedig a „megszilárdult gipszmassza finom porusos lévén, a sebfelületen végbemenő bomlási gázokat adszorbeálja”. Az ödéma csökkenése miatt javul a keringés, 5–10 napos gipszkezelés után ezüstnitrátot, perui balzsamot és zinkoxidot tartalmazó hámosító kenőcsöt használt, 14 esetben sikerrel. Cikke az 'Eredeti Közlemény' rovatban jelent meg az első oldalon. Érthető tehát, ha 1913-ban városi kerületi orvossá nevezték ki.

Lakása egyszerre volt orvosi rendelő és kulturális központ, ugyanis pont ebben az esztendőben került szakolcai „száműzetéséből” Makóra Juhász Gyula, aki zárkózottsága ellenére rövidesen tagja lett az Otthon Kávéház Gerő-asztalának – Espersit János ügyvéd, Gerő Géza, Fried Ármin orvos és nem utolsósorban Diósszilágyi Sámuel társaságában. Az első világháború kitörésének évében Diósszilágyi dr. volt a makói polgári radikálisok egyik irányítója, a Vöröskereszt vezetője, s a „háborús délutánok” előadójának sikerült megnyerni a szép szomorúság nagy költőjét is. 1914–1917 között doktorunk katonai szolgálatot teljesített, 1916-ig a fronton, 1917-ben a fővárosi 17-es helyőrségi kórházban. Ennek irodalmi lecsapódása az 'Én is voltam háborúban' című kis füzet, anekdotázó kedvességgel. Mire hazatért, eltemették a „szögedi” népnyelv nagy mesterét, Tömörkény Istvánt, akinek makói diákéveit a 'Marosvidék' 1960. januári számában elevenítette fel. A fővárosi Moravcsik-klinikára került Juhász Gyula, sikertelen öngyilkossági kísérlete után. Fogytak a barátok, sokasodtak a teendők. A Tanácsköztársaság hanyatlásakor megvédte az egyik politikus életét, megalakítója és elnöke volt a Jászi-féle Radikális Pártnak.

1920 nyarán nevezték ki a makói kórház belgyógyász főorvosává, de ő irányította a fertőző, a röntgen- és az elmeosztályt is. Közben a tolla sem pihent. A 'Gyógyászat' és a 'Budapesti Orvosi Újság' mellett a 'Magyar Orvos', a 'Therapia', a 'Röntgenológia', a 'Magyar Kórház' hozták a mindig aktuális gyakorlati kérdésekkel foglalkozó szakkikkeit. 1920-ban őket (Diósszilágyi, Espersit, Fried) keresi fel a Makóra látogató Móra Ferenc és

Juhász Gyula, 1921-ben pedig szomorú körülmények között ismerkedett meg József Attilával, amelyre így emlékezik vissza: „ismert öngyilkossági kísérlete után ugyanis a makói kórházban az én osztályomon ápoltuk, és igyekeztünk újra összebarátkoztatni az étellel. Nagyon elkeseredett lélekkel feküdt az akkori 29-es kórterem második ágyán, míg nehezen mégis megadta magát és szóba állt velünk.” A ’Marosvidék’ 1960. évi márciusi számában ’József Attila diákévei’ címmel alapvető, forrásértékű visszaemlékezést közölt, amelyre Szabolcsi Miklós a ’Fiatal életek indulója’ című könyvében többször hivatkozik. A költő kórleírására a ”Pneumonia” fedő diagnózist írták, a suicidium leplezésére. Diósszilágyi főorvos örökítette meg a nevezetes történetet, amikor 1924 nyarán a már kötetes József Attila a legutoljára töltött hosszabb időt Makón, a színház bejárata előtt Móra, Juhász Gyula és Réti Ödön társaságában ott van költőnk is. Később a fénykép a kirakatba került, amelyről az egyik fejkendősen néni „az aradi tizenhármat” vélte felismerni, noha heten voltak. Azóta a kép „az aradi tizenhárom” elnevezést viseli. Becsülettel bevallja, hogy Juhász Gyulán kívül senki nem sejtette, ki áll közöttük.

Szerette a népszerűsítő előadásokat. Szakács Gábor mérnök segítségével tüdőtöltő készüléket szerkesztettek, amelyet az Országos Találmányi Hivatal is elfogadott. Kulturális tevékenységét elsősorban a Stefánia Anya- és Csecsemővédelmi Szövetség keretén belül végezte, kitűnő érzéssel és páratlan altruizmussal. Híresek voltak a Makói Stefánia Hangversenyek, utólag csak ámulni tudunk, hogy 1925–35 között kiket hívott meg a jótékony célú előadásokra. Íme, a kápráztató névsor: Bartók Béla, Hubay Jenő, Szigeti József, Dohnányi Ernő, Zathureczky Ede, Basilides Mária, Anday Piroska, Fischer Annie, Závodszy Zoltán. És a külföldiek: Helge Lindberg, Albertina Ferrari, Jeanne Marie Darré, Amadeo Baldovino, a Drezdai Vonósnégyes. A művészek mindig a Diósszilágyi-ház vendégei voltak.

1921 óta a szabadkőművesek páholyának tagja. 1922-ben Petőfi-estet szervezett, ugyancsak a Stefánia égisze alatt; Móra felolvasta az ’Aranyszőrű bárány’-t, Juhász Gyula Petőfiről beszélt, a lelkes irodalompártoló Espersit János pedig Juhász Gyula-verseket mondott, végül „József Attila főgimnáziumi tanulónak egy Juhászhoz írt szonettjét is előadta”, ahogy a József Attila-kutatás kiderítette. Talán szónoki kérdés: tett-e magyar orvos Toldy óta többet a kortárs irodalom közvetlen megismertetéséért? (Németh László tanulmányait természetesen más paraméterekhez kell igazítanunk.)

Szíve nagy ügye mégis Móra Ferenc volt. A betegeskedő író meghívta a makói Homokországba, azaz a saját portájára, így lett belőle „tisztelőbeli makái”, ahogy ő maga az alispán vendégkönyvébe írta, Diósszilágyi dr. pedig címet fabrikált belőle 1935-ös emlékfüzetének borítólapjára. 1920–34 között volt „tisztelőbeli makái”, aztán az ötven évet öttel megtoldva elköltözött könyvtárigazgató elődje, Tömörkény után a halhatatlanságba.

Diósszilágyi szerint a ’Könyves könyv’ (Bp., 1920) megjelenése teremtette meg Makó és Móra között a kapcsolatot, ugyanis az anyagi gondokkal küszködő író művéből Makón fogyott el a legtöbb. Nem utolsósorban a két dr., Fried és Diósszilágyi buzgólkodásának eredményeként. ’Emlékezés Móra Ferencre’ című kis füzet 1938-ban jelent meg. Megemlékezett a beteg emberről, akinek „hol a torka fájt, hol orbáncos lábát kellett borogatnia, hol meg a köhögés fogta körül”. Mint tudjuk, korai halálának oka pankreászfejkarcinoma volt, így gyakran ostromolták epetáji panaszok is.

Érdemes szó szerint idézni, miként elmélkedtek a tanúk Móra 1919-es szerepléséről. „Még vagyunk, akik tudunk azokról a kövekről, amelyeket arra szemeltek ki, hogy Mórát a Tisza fenekére horgonyozzák le.” Ebben a nyomasztó hangulatban írta ’Hannibál feltámadása’ című kulcsregényét, folytatásokban, amelynek teljes kézírata csak a nagy író halála után került elő. Diósszilágyi dr. azt írta 1938-ban, „majd eljön az ideje Hannibál feltámadásának is”. Jóslása beigazolódott, remek filmet csináltak belőle. 1935-ös füzetében említi az „aradi tizenhárom” fényképét, tehát nem a megszépítő időtávtól igazodik emlékezetéhez.

Móra mellett másik szívügye volt a makói Hollósy Kornélia Színház. 1935-ben jelent meg a 'Hollósy Kornélia és a magyar opera a szabadságharc éveiben' című írása, amelyet köteté akart terebélyesíteni. Megindító, hogy amikor 1849. január 5-én Windischgrätz seregei megszállták a fővárost, Hollósy Kornélia, Die ungarische Nachtigall, azaz a magyar csalogány a helyén maradt, hogy fáradhatatlanul lelket öntsön a csüggedő lakosságba. Amikor a honvéd csapatok április 24-én bevonultak Pestre, a Nemzeti Színházban a Rákóczi-induló, majd Kölcsey 'Himnusz'-a után Hollósy Kornélia népdalt énekelt, Fancsy elszavalta Petőfi 'Európa csendes' című versét, s az egyik emeleti páholyban Aulich tábornok tapsolt a nagyszerű énekesnőnek. Buda véres visszavétele után Kossuth kormányzó tiszteletére Erkel 'Hunyadi László'-ját adták elő, Gara Mária szerepét természetesen Hollósy Kornélia kapta.

Szerette a képzőművészetet. Személyes barátság fűzte Rudnay Gyulához, Tornyai Jánoshoz, Endre Bélához, szívesen időztek nála a Rudnay-növendékek, Barcsay Jenő, Istokovits Kálmán, Vén Emil, Csengeri Ibolya.

Megkapta a „kiváló orvos” kitüntetést, 50 éves jubileuma egyetemi aranyoklevélre érdemesítette. 1961-ban nyugdíjba ment, de magánpraxisát, az SZTK szakrendelést és a makói József Attila Irodalmi és Művészeti Társaság elnöki tisztségét még szívesen látta el. 1962-ben 80 évesen Szegedre költözött lányához és unokáihoz, bölcsen készülve az örök találkozásra Móra Ferencsel, Juhász Gyulával, a szülővárostól nem messze levő drága szegedi humusszal, amelynek 1963. június 10-én jött el az ideje. A derék „főlorvos úrról”, ahogy Móra emlegette, Péter László írt szép méltatást az 'Egészségügyi Dolgozó' hasábjain, a 'Magyar Nemzet'-ben pedig Móra hozzá intézett levelét közölte.

Utóljára hagytuk orvosi intelmeit, amelyből érdemes párat felidézni. „Bámulatos, hogy milyen hibás némely meghatározásunk. Életveszélyes betegségben szenved – hallani úton-útfélen. Holott nem a betegség forog veszélyben, hanem – az egészség.”

Vagy: „Nyugtalanvérű szívbetegeimnek szoktam mondani: Lassan járd, tovább élsz”.

„Sok beteg már a diagnózistól is meggyógyul. Sokan a diagnózisba betegednek bele. De a legtöbb embert a diagnózis hiánya teszi beteggé.”

„Nőpácienseidet lehetőleg ne ruhában vizsgálj. A legtöbb nő – még a csúnya is – szereti, ha levetkőztetik.”

Végül: „Hosszú évek során leszűrődött tapasztalatom, hogy a legnehezebben érthető nyelv a magyar, de csak a magyar ember érti meg nehezen. Ha azt kérdelem a betegtől, hány éves, akkor száz közül kilencvenkilenc a születési évét mondja; ha megkérdem, hogy hívják, meglepetve kérde: engemet? – Ha arra kérem, hogy feküdjön hasra, biztosan hanyatt fekszik; hogy nyissa ki a száját, akkor becsukja a szemét; ha utasítom, hogy tegye össze a lábát, akkor keresztbe rakja azt, stb., stb.”

Ilyen orvos volt a derék Diósszilágyi Sámuel, pompás megfigyeléseit minden gyógyító utód mosolyogva aláhúzhatja.